

Осмонова Т.К.

КЫРГЫЗСТАНДЫН ЖОГОРКУ КЕСИПТИК БИЛИМ БЕРҮҮСҮНҮН ЭКИ
БАСКЫЧТУУ СИСТЕМАСЫНДАГЫ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨР

Осмонова Т.К.

ОСОБЕННОСТИ ДВУХСТУПЕНЧАТОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ВЫСШЕГО
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КЫРГЫЗСТАНА

T.K. Osmonova

FEATURES TWO-STAGE TEACHING SYSTEM OF HIGHER VOCATIONAL
EDUCATION OF KYRGYZSTAN

УДК: 37.0

Бул тема Кыргызстандын жогорку кесиптик билим берүүсүнүн эки баскычтуу системасы боюнча баяндалган. Бул эки деңгээлге тиешелүү эки билим стандарттары болуу менен, алардын өз алдынча максаттары, милдеттери, келечеги иштөө чөйрөсү, азыркы күндөгү ролу жөнүндө каралат. Ошондой эле бул система учурда актуалдуу экендигине басым жасалган.

Негизги сөздөр: эки билим берүү системасы, бакалавр, магистр, компетенттүүлүк.

В данной статье рассматриваются актуальные вопросы двухступенчатой системы высшего профессионального образования Кыргызстана. Анализируются стандарты, круг проблем, задачи, цели и перспективы развития народного образования и его роль в современном мире. В то же время подчёркиваются важность и актуальность данной системы.

Ключевые слова: двухуровневая система образования бакалавр, магистр, компетентность.

This article is about two steps of higher education of Kyrgyzstan/ This article deals with 2 steps level standards and their purpose, duty, future, working sphere and their role nowadays. Also, it is considered as an actual system.

Key words: two-tier system of education bachelor, master, competence

2011-жылдын август айында премьер-министр Алмазбек Атамбаев Кыргызстандын жогорку кесиптик билим берүүсүнүн эки баскычтуу системага өтүүсүнө ылайык токтомго кол коюлган. Ушул токтомдун негизинде 2012-2013 окуу жылдарында, жогорку окуу жайлардын бүтүрүүчүлөрүнө, кээ бир тармактардан тышкаркыларына «бакалавр» жана «магистр», академиялык наамдар ыйгарылат. 1999 жылы 29 европа өлкөлөрүнүн министрликтери тарабынан Болонья деген Италиянын шаарында Болон декларациясына кол коюлган. 2003-жылдын сентябрь айында Болон процессине Россия кошулган. Ал эми 2005-жылы бул тизмени - Армения, Азербайжан, Грузия, Молдова жана Украина толуктаган. 2010-жылы Болон процесси расмий түрдө Казакстанда кабыл алынды. Жогоруда айтылган процесстин негизги максаты, бул дүйнөдөгү жогорку билимдин жалпы мейкиндигин түзүү болуп саналат. Болон процесси кредиттик системанын негизинде билим берүү принциби менен иштейт. **Студент** өзү мугалимди тандап, кредиттик система аркылуу (өз алдынча) билим алат. Ал эми Окуу жай студентке кредиттик саатын (сабактардын) түрүн

сунуштайт. Бир жыл бою студенттер тандап алган сабактарга катышуусу абзел. Социологиялык көз караштан алып караганда, коомдо билим берүүгө негизинен үч милдет (функция) жүктөлөт: а) инсанды социалдаштыруу, жаңы муунга коомдо топтолгон социалдык нормаларды, баалуулуктарды жеткирүү жана аларды социалдык жактан калыптандыруу; б) коомдун мүчөлөрүн адистештирилген кесипке даярдоо; в) коомдун мүчөлөрү үчүн коомдук-турмуштук социалдык баскычтарга көтөрүлүү (кызмат орундарынан которулуу, карьера жасоо ж.б.) каражаты катары кызмат кылуу.

Булардын биринчиси орто мектеп деңгээлинде жана жогорку окуу жайдын биринчи баскычында – бакалаврда ишке ашат. Экинчиси – жогорку окуу жайдын адистештирилген билим берүү (специализация) жана практикалык ишмердүүлүккө багытталган **магистратура** деңгээлинде ишке ашат. Үчүнчүсү толук изилдөөчүлүк - магистратурада жана докторантурада ишке ашат. Учурда Кыргызстанда эки баскычтуу жогорку билим берүү процесси башталды. Алардын биринчи баскычы – бакалаврдык, экинчи баскычы – магистрдик деңгээл болуп айырмаланат. Бул эки деңгээлге тиешелүү эки билим стандарттары болуу менен, алардын өз алдынча максаттары, милдеттери, мазмуну, иштөө чөйрөсү жана иштөө чөйрөсүнө тиешелүү билим, билгичтик компоненттүүлүктү аныктоо маселеси турат. Эки баскычтуу билим берүүгө өтүү жогорку билимдин аталган баскычтары жөнүндөгү илимий түшүнүктөрдүн келип чыгышына жана алардын дүйнөлүк билим мейкиндигинде таралышына көз чаптырууну талап кылат.

Бакалавр түшүгүнүн келип чыгышына байланыштуу эки илимий божомол бар экендиги белгилүү. Биринчисине байланыштуу бакалавр деген сөз европада пайда болуп, эң алгач *baccalarius*, *vassallus* деген сөздөрдөн келип чыгып, билим процессине байланыштуу түшүнүктү билдирет. Бул версияга байланыштуу байыркы араб мугалими окуучунун жазган иштерин текшерип көрүп, туура болсо арапча *бахакк-ур-авийа* же бул билимди (жазууну) андан ары берүүгө болот дегенди билдирет. Демек, бакалавр деңгээлинде

билим алган адам мындан аары башкаларды окута алат дегенди билдирип келген. Ал эми магистр (лат. magister – мастер, устат, мугалим) – экинчи академиялык билим жана биринчи илимий баскычтагы билим. Эки баскычтуу жогорку билим берүү маселелеринин үстүндө иштеп жаткандар бакалавриат деңгээлиндеги билим 4 жылга созулуп, студентти негизинен аткаруучулук милдеттерге байланыштуу функцияларды өздөштүрүүгө багытала тургандыгына басым жасашат. Андыктан, бакалавриатта өндүрүшкө, социалдык-маданий тармактарга керектүү иштерге: офис менеджер, сатып алуу жана сатуу боюнча адистер, кичи администраторлор сыяктуу кесип ээлерин, мугалимдик кесипке байланыштуу лаборанттарды ж.б. жардамчы адистерди даярдоо максатында базалык билимге ээ болгон кызмат ээлери даярдалат. Ал эми тереңдетилген адистик даярдык (специализация) магистратура деңгээлинде ишке ашырылат.

Магистратура билим алуучулардын саны өлкөнүн экономикалык жана социалдык муктаждыктарына жараша аныкталат. Кыргыз Республикасында эки баскычтуу жогорку билим берүүгө өтүүнүн ички жана сырткы себептерин белгилеп кетсек болот. Ички факторго – бир жагынан өлкөдөгү калк тарабынан жогорку билимге болгон муктаждыктын өсүшү жана ошол эле мезгилде жогорку билимдүү адистерди пайдалануунун төмөндүгү. 1991- жылга салыштырмалуу ЖОЖдордо окуган студенттердин саны 10 эселеп өсүүдө. Ал эми окуу жайлардын саны мындан 20 жыл мурун 9 болсо, азыркы күндө 52 ге жетти. Бул болсо Кыргызстанда жыл сайын 2 жогорку окуу жайы ачылып турат дегенди билдирет. Кыргызстандагы 52 жогорку окуу жайлардын кайсынысы жогорку билимдин эки баскычын тең ишке ашыра алат, ал эми кайсынысы биринчи эле баскычтагы, ал эми кайсынысы экинчи баскычтагы билим бере алат?, деген сыяктуу уюштуруу маселери да изилденүүдө. Бул маселенин чечилиши бир жагынан ЖОЖдордун материалдык базасына, алардын сапаттуу кадрлар менен камсыз болушуна байланыштуу болсо, экинчи жагынан республиканын канчалык деңгээлде базалык бакалавр жана магистр баскычындагы адистерге муктаж экендигин аныктоо жана ошондой эле магистратуранын кайсы формасына артыкчылык берүү керектигин аныктоо алдында турат. Муну айтып жатканыбыздын себеби магистратуранын илим изилдөө багытына басым жасай турган болсок, практикалык чөйрөдө кайсы адистер иштейт? Деген суроо туулат. Мисалы, бакалаврды бүтүргөндөрдү базалык же негизги билим бар инсан, бирок адис эмес деп эсептесек, анын иш чөйрөсү кайсы жерде болот? Себеби бизде батыш мектептериндеги сыяктуу жардамчы мугалим, тьютор, ментор ж.б. жардамчы адистик сыяктуу иш орундары жок. Азыркы ЖОЖдорду бүтүрүүчүлөрдүн ар бир экинчиси өз адистиги менен иштебестен, башка адистик боюнча билим алууга мажбур. Ошол эле мезгилде кичи сектор деп эсептелген жумуш чөйрөсүндө анчалык терең жогорку билимди талап

кылбаган тармактарда, чекене соода ж.б. тармактарда ЖОЖдорду бүтүрүүчүлөрдү талап кылат.

Демек, жогорку билим алган дипломдуу адистердин көпчүлүгү жогорку квалификациялуу билимди талап кылбаган иш чөйрөсүндө эмгектенишет. Мындан, жалпы маданиятты жана кайсы бир багытта базалык билгичтиктерди талап кылган, кыска мөөнөттүү билим программаларына өтүү зарылчылыгы келип чыгат. Башкача айтканда Кыргызстандын шартында эки баскычтуу жогорку билимге өтүп жатып бул билим деңгээлдеринин мурдатан салттуу түрдө калыптанып калган өлкөлөрдө кандайча жүргүзүлө тургандыгын билишибиз керек.

Европа биримдиги билим реформасын жүргүзүүдө АКШ билим системасы менен биригүү точкаларын табууну көздөйт жана ошол эле мезгилде жогорку билим тармагында өзүнүн компетенттүүлүгүн сактап калууну унутпайт. АКШда жогорку билим үч баскычтан турат – бакалавр, магистр, доктор (PhD). Бирок, жалпысынан алганда жогорку билим түшүнүгү мектептен кийинки билимдин бардыгын өз ичине камтый берет.

Андыктан анын ичинде жергиликтүү 3-4 жылдык окуу жайлар, медициналык колледжде берүүлүүчү меерманайым кесиби дагы жогорку деп эсептеле берет жана андай колледждерде бакалавр диплому берилет. Эң негизгиси аталган деңгээлде билим алуудагы милдеттүү сабактар боюнча кредиттердин толтурулушу шарт. Иш жүзүндө бакалавр деңгээлиндеги билим керектүү өлчөмдөгү кредиттерди алуу же конкреттүү көлөмдөгү теориялык даярдыктан өтүү, керектүү көлөмдөгү лабораториялык жана жазуу иштерин аткаруу, тиешелүү тестерди тапшыруу менен аяктайт. Ар бир адистик боюнча иштелип чыккан милдеттүү сабактар же курстардын тизмеги студенттер тарабынан билим алуусун, өз алдынча билим алуу жолдорун пландаштырууга ылайыкталган. Адатта студентке милдеттүү сабактар менен бирге бир канча тандалма сабактар сунушталат. Ал өзүнүн кызыкчылыгына, өзүнүн иш графигине, же тигил же бул курсту окуган мугалимге карап сабактарды тандай берет.

Англияда бакалаврдын бир канча тиби орун алган. Алардын эң орчундуулары төрткө бөлүнөт. Алар: искусство тармагындагы бакалавр BA (Bachelor of Arts); илим тармагындагы бакалавр DSC (Bachelor of Science); инженерия тармагындагы бакалавр BENG (Bachelor of Engineering); укук тармагындагы бакалавр LLB (Bachelor of Law) деп бөлүнүшөт. Бакалавр даражасы 3-4 жыл университеттин бөлүмдөрүндө адистештирилген программаны өздөштүргөндөн кийин берилет. Кандай болгон күндө да бакалаврды бүтүрбөгөндөр үчүн магистратурага эшик жабык, бирок көпчүлүк катмар үчүн жогорку билим бакалавр менен аяктайт. Бакалаврдан айырмаланып, магистр даражасы адистештирилген ишмердүүлүккө багытталат (бизнести башкаруу, техника, билим тармагы, укук ж.б.). Ал үчүн бакалаврды бүтүргөндөр өз адистиги боюнча 1-2 жыл ичинде милдеттүү көлөмдөгү билим

алуу менен аналитикалык мазмундагы доклад «тезистер» жазып, ал боюнча отчет берүү менен аяктайт.

Англияда магистрдын эки түрдүү программасы бар экендиги белгилүү. 1) программа изилдөөчүлүк ишмердүүлүккө багытталат; 2) программа кайсы бир адистик боюнча билимин андан ары өркүндөтүүгө багытталат. (Биздин университеттеги диссертациясыз жана диссертация менен аяктоочу магистратура сыяктуу). Бул программалар боюнча окуу процесси төмөндөгүчө уюштурулат. Диссертациясыз магистратурада же магистр-адистер 8-9 ай бою лекция жана семинар сабактарын алгандан кийин 3-4 айдын ичинде дипломдук проект жазып, атайын сынактан жана дипломдук ишти коргоодон кийин магистр даражасын алышат.

Магистр-изилдөөчү даражасын алгандарга M. Phil (Master of Philosophy) наамы берилет.

Мындай даражаны алыш үчүн магистрант 2 жыл бою жогорку даражалуу окутуучу-профессорлор курамынан турган мугалимдин жетекчилиги астында өз алдынча илимий ишти жазышы жана ал боюнча отчет бериши керек. Адатта билимдин мындай баскычы ушуну менен токтоп калбайт, андан ары докторлук даража алуу үчүн илимий иштер улантылат.

Европалык жана англосаксондук маданий традицияларга байланыштуу жогорку билимдин максатында айрым айырмачылыктар байкалат. Континенталдык Европадага ЖОЖдор адис-экспертке же адистештирилген билимге басым жасашат (өзгөчө Германия, Швеция ж.б.), ал эми англосаксондор – ийгиликке жана бакыбаттуулукка умтулган, эркин өнүккөн инсанды калыптандырууну көздөйт. Европалык билим моделинде билимге кызыккандардын ичинен өз алдынча окуй ала турган перспективдүүлөрүн тандап алып, алардан мыкты адистерди даярдоо максатын көздөйт. Буга жарабагандар ЖОЖдору бүтүрбөстөн деле аны таштап, кете берсе болот. Америкалыктарга англосаксондук билим моделине багыт алып, эң негизгиси

ар тараптан өнүккөн инсанды калыптандыруу эсептелет, ал эми ошол эле мезгилде ал инсан алган билимдин натыйжасында дасыккан адис болуп чыга келсе андан жакшы болот.

Ошол эле мезгилде маселе тек гана эки баскычтуу билим моделине өтүү болбостон, эки баскычтуу билим деңгээлине жараша болочок адистердин компетенттүүлүгүн жана кесиптик компетенцияларын аныктоо маселеси турат. Бул маселеге келгенде, илимий-педагогикалык жыйнактар компетентность (керектүү деңгээлдеги даярдык) жана компетенция (билгичтик) көпчүлүк учурда синоним катары, айрым учурда компетенциялар компетенттүүлүктүн көрсөткүчтөрү катары колдонулуп жүргөндүгүн көрүүгө болот. Тигил же бул адистин компетенттүүлүгү социалдык, интеллектуалдык, инсандык жана кесиптик сапаттардын жыйындысы катары иш жүргүзүлсө.

Ошондой эле, Кыргыз Республикасынын жогорку окуу жайларынын жана анда иштеген окутуучулардын алдыңкы учурдагы социалдык жана экономикалык өсүп-өнүгүүсүнө салым кошо ала турган, дүйнөлүк стандарттарга жооп бере турган квалификациялуу жана компетенттүү адистерди даярдоо менен иш алып баруу керек. Демек ушул ишчараларды аткаруу менен биргеликте болон системасындагы көйгөйлөрдү жойсок анда жакшы ийгиликтерге жетише алат элек.

Адабияттар:

1. Дружилов С.А. Двухуровневая система высшего образования: западные традиции и российская реальность. Педагогика, №6, 2010. –С.51-57
2. Лавров Н.Н Современный учитель – специалист или бакалавр? Педагогика, № 6, 2007. -С.54-60.
3. Рубцов В.В. Психолог-педагогическая подготовка педагогических кадров для новой школы. Педагогика, №5, 2010. С.55-60.
4. Пискунова Е.В. Исследовательская деятельность обучающихся: бакалавриат, магистратура, аспирантура. Педагогика, № 7, 2010. С.- 57-65.

Рецензент: д.э.н., профессор Узенбаев Р.